

Zondag Oculi
Bethlehemkerk, 15 maart 2020

'Mij dorst'

Derde Zondag van de Veertigdagen
de kruiswoorden

Hilversum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

Hij die sprak 'Rivieren van levend water zullen stromen uit het hart van wie in mij gelooft' (Johannes 7,38) zegt aan het kruis: 'Mij dorst' (Johannes 19,28). Dit is zoveel meer dan het verlangen naar aards water. Jezus verlangt naar hemelse gerechtigheid. Het visioen van de Schriften gaat in vervulling. Deze derde zondag van de Veertigdagen staat in het teken van de

kruiswoorden van Christus. Dit thema in het kader van ons jaarthema Rondom Jezus zal ook in de andere wijken van de Protestantse gemeente Hilversum worden uitgewerkt.
Thema: 'Mij dorst'.

Schriftlezing Oude Testament: Psalm 91, 1-15a

Schriftlezing Brieven: Romeinen 5, 12-21

Schriftlezing Evangelie: Johannes 19, 28-30 (NBG 1951)

Prediking

Gemeente van Christus,

In de kruiswoorden van Christus kunnen wij het verlangen van Jezus beluisteren naar de eenheid tussen God en mensen. Het zijn woorden waarop te reflecteren valt als op een mantra. Zij klinken tussen hemel en aarde met mystieke diepte. Niet het systematiseren, niet in de eerste plaats ons verstand, maar het beluisteren met ons hart, zal maken dat wij hier dichterbij kunnen komen bij hem, bij God en bij onszelf. Wat bedoelt de Heer als hij verzucht: 'Mij dorst'?

Voor de evangelist Johannes is het duidelijk. Niets van de dingen die Jezus overkomen is toevallig. Alles heeft een diepe betekenis. Als enige heeft Johannes in zijn evangelie ook het verhaal van de Samaritaanse vrouw bij de bron. Jezus zegt daar tot de vrouw:

...wie het water drinkt dat ik geef,
zal nooit meer dorst krijgen.
Het water dat ik geef,
zal in hem een bron worden
waaruit water opwelt dat eeuwig leven geeft.¹

Het is duidelijk dat dorst hebben en drinken voor de evangelist Johannes een belangrijk motief is om te laten zien waar het bij Jezus om gaat.

Wij kunnen ons wel eens afvragen of dat allemaal precies klopt met wat er daadwerkelijk is gebeurd in die donkere uren op Golgotha. Tegelijk kunnen we beseffen dat de dood van Jezus, die óók, en menselijk gesproken, tragisch was en toevallige aspecten zal hebben gehad, toch een heilzaam proces is geweest. Tastend, en met vallen en opstaan, is een onvoorstelbaar kostbaar verhaal van liefde en verzoening ontstaan, een helend narratief van redding voor de mensheid, onlosmakelijk verbonden geraakt met de kruisiging. De dood van Jezus is niet alleen een aanklacht tegen mensen, maar mag op God worden betrokken. Door onze keuze dit jaar voor de kruiswoorden in het kader van het jaarthema 'Rondom Jezus' zitten we er meteen midden in.

Wat de evangelist Johannes betreft gaan de Schriften in vervulling. Oeroude woorden over de verhouding tussen God en mensen komen tot hun recht. In Psalm 69, 21-22 lezen we:

Smaad heeft mijn hart gebroken, ik ben radeloos,
ik hoopte op mededogen – vergeefs;
op troost – die ik niet vond.
Nee, ze mengden gif door mijn eten

¹ Johannes 4,14. Vgl. Imme Dros, 'De Samaritaanse' in: Dros, I., *Kan er iets goeds komen uit Nazareth?*, Amsterdam 1990, 11-15. Denk ook aan de Bruiloft te Kana, ook een sterk symbolisch verhaal over drank dat Johannes als enige vertelt.

en lesten mijn dorst met azijn.

Teksten, gebeden, liederen en klachten van Godverlatenheid kende het Jodendom al vele eeuwen. Gelovigen namen geen blad voor de mond als zij hun wanhoop uitriepen. Maar eigenlijk altijd weer liepen dergelijke gebeden om ontferming uit op Godsvertrouwen en het uitzien naar zichtbare tekenen van Gods troostende nabijheid en zijn gerechtigheid. Of zoals Gods reactie op het lijden in de psalm van deze Zondag Invocabit, Psalm 91 is verwoord:

Roep je mij aan, ik geef antwoord,
in de nood zal ik bij je zijn,
je bevrijden en met roem overladen,
je overvloed geven van dagen. Ik zal je redding zijn.²

Bij de vierde evangelist ligt de volle nadruk op het vervullen van dergelijke Schriftwoorden. Jezus aan het kruis zegt na het drinken van wat mensen hem aanreiken: 'Het is volbracht' en sterft. Velen hebben zich afgevraagd: Waren er nu echt executeurs die zich om de dorst van Jezus bekommerden? Of staat het aanbieden van water en azijn in het teken van het kwellen en spotten? Wie de klacht uit Psalm 69 erbij in gedachten heeft, zal vooral aan het laatste denken. Johannes werkt dit niet uit. Het is in zijn tekst Jezus zelf die om drinken vraagt en hij drinkt ook echt wat hem wordt aangereikt.³ Dat heeft een diepe betekenis voor de evangelist en hij hoopt op goede lezers.

Hij die sprak 'Rivieren van levend water zullen stromen uit het hart van wie in mij gelooft' (Johannes 7,38) zegt aan het kruis: 'Mij dorst' (Johannes 19,28). Dit is zoveel meer dan het verlangen naar aardse drank. Jezus verlangt naar hemelse gerechtigheid. Met een ironie die typisch is voor het vierde evangelie, bieden onwetende mensen Jezus azijn in plaats van klare wijn. Maar, suggereert de evangelist, zijn hemelse Vader heeft in overvloed, wat de wereld vanuit zichzelf onmachtig is te geven.

Alleen Johannes meldt dat de stervende Jezus zelf het initiatief neemt als hij zegt: 'Mij dorst' en dat Jezus, het is zijn laatste daad in de wereld voordat hij sterft, dus ook werkelijk drinkt, waarna alles is volbracht. Bij die wens van Jezus om te drinken klinkt op de achtergrond alweer een psalm. Het is Psalm 22:

Als water ben ik uitgegoten,
mijn gebeente valt uiteen,
mijn hart is als was, het smelt in mijn lijf.
Mijn kracht is droog is een potscherf,
mijn tong kleeft aan mijn gehemelte,
u legt mij neer in het stof van de dood.⁴

In de taal van de smekeling uit het Oude Testament, hoort Johannes de weg van Jezus weerklinken. Komend van God, uitgegaan als Gods zuiverste woord, is hij met het aardse bekleed en aangetast. Dit tot in de diepste diepten van het menszijn te beleven is zijn opdracht van Godswege. Tegelijk, en dat is het Johannesevangelie ten voeten uit, hij gaat zijn koninklijke gang. Zijn Godsverbondenheid is onaantastbaar. Het lijden dat hem overkomt is

² Psalm 91, 15-16.

³ Vgl. Matteüs 25,35: '...ik had dorst en jullie gaven mij te drinken' en 25,42: '...ik had dorst en jullie gaven me niet te drinken.'

⁴ Psalm 22, 15-16.

in deze zin geen incident. Ook zal hij wel sterven voor de ogen van de mensen, maar in Gods licht zal Jezus daaraan niet ten onder gaan. Zij zien het niet met hun verblinde ogen, maar zijn kruisiging is een troonsbestijging. Hun verwerping is voor God een aanbeveling. En zo gaat hij zijn volgelingen voor. Mensen gaan uit van God. Zij zijn Gods schepselen. In hen heeft God zijn liefde uitgezaaid. In verbondenheid met dit geheim ziet de evangelist mensen die in Jezus geloven binnengaan in het Godsrijk van vrede en gerechtigheid, dat zichtbaar wordt daar waar Gods wil wordt gedaan.

De tegenstelling tussen de dorstige Christus en de schamele drank die de mensen hem bieden lijkt onoverbrugbaar. En toch is er een verbinding. De verzoening tussen het tekort enerzijds en de overvloed anderzijds wordt verwoord door Paulus, op zijn eigen manier, in zijn Romeinenbrief.⁵ Het is begrijpelijk dat het tekort van de wereld, waar Adam symbool voor staat, leidt tot een doodlopende weg.⁶ Dat is niet iets van daar en toen en het gaat ook niet om een veronderstelde historische Adam en Eva die het voor ons allemaal hebben verpest. Adam en Eva, dat zijn jij en ik. Maar tegenover de hopeloosheid van het geklungel dat ons leven kan zijn, plaatst de apostel het zegenrijke perspectief geopenbaard in Christus als een overvloed van liefde en genade. Wat menselijk gedacht onmogelijk was, is door Jezus Christus gebleken niet onmogelijk te zijn. Het onrecht van de wereld, en zeg maar rustig onze fouten en tekorten, zij kunnen Gods mensenliefde, zichtbaar in Christus, nooit ongedaan maken. Die liefde is zelfs niet afhankelijk van het aardse lichaam van Jezus, dat mensen kapot hebben gemaakt. Volkomen zijn in Christus betekent dus niet perfect worden of zonder menselijke fouten bestaan. Het betekent wel leven in verzoening met God, met je naaste en jezelf, in Gods scheppingslicht op een aarde vol kansen om het goede te doen. De Godsgezant die zich in liefde geeft, omdat hij trouw bleef aan zijn opdracht, leidt mensen tot een ander zien. De schijn van de macht van de wereld wordt doorgeprikt. In de wereldvreemde verkondiging van Christus blijkt de ware betekenis van het menszijn te kunnen worden beluisterd, gezien en beleefd.

De betekenis van de scène waarin Jezus aan het kruis te drinken krijgt was van meet af aan niet gemakkelijk te begrijpen en is door de verschillende evangelisten heel verschillend weergegeven. Mogelijk was het oorspronkelijk werkelijk een kleine blijk van mededogen van de executeurs om de gekruisigden te drinken te geven en had de zure wijn een licht bedwelmende werking die de pijn van het lijden verzachtte. In het Johannesevangelie is zelfs sprake van een vat wijn dat daar op de executieplaats kennelijk opzettelijk is neergezet. Er zal ook niet per ongeluk een stok beschikbaar zijn geweest met een spons of majoraanbosje.⁷ Met zure wijn, of zelfs azijn, het is maar net hoe je het vertaalt, hoeft niet noodzakelijk 'gif' of smerig spul te zijn bedoeld. Iemand zure wijn aanbieden is dus niet per definitie kwaad bedoeld. Elders in de bijbel, in Numeri 6,3 en Ruth 2,14 bijvoorbeeld, gaat het om een eenvoudige boerendrank.⁸ Als gegiste producten verzuren en er komt zuurstof bij en bepaalde bacteriën, ontstaat azijn. Vandaar dat sommige bijbelvertalers hebben gekozen voor 'azijn' in plaats van 'zure wijn'. Anderen beschouwen het gebruikte Griekse woord als volkstaal voor eenvoudige boerenlandwijn.⁹

⁵ Vgl. Wilckens, U., *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, VI/1, *Der Brief an die Römer (Röm 1-5)*, Neukirchen/Vluyn 1987, 330-337.

⁶ Het is overigens geen typisch Joodse redenering dat morele fouten (zonden) zouden leiden tot de dood.

⁷ Vertaling NBV 2004.

⁸ Brown, R.E., *The Death of the Messiah*, II, *From Gethsemane to the Grave*, New York/London 1994, 1058-1063.

⁹ Grieks: 'oxos', zure wijn, naast 'oinos' wijn.

Het is vooral in de middeleeuwen dat de zure wijn op de spons steeds meer werd geteld bij de martelwerktuigen, die het lijden van Christus niet verzachtten, maar juist verergerden. Ze werden als *arma christi* in de middeleeuwen veel afgebeeld om over te mediteren, zodat gelovigen er zich intens bewust van konden worden hoezeer Christus voor hen had geleden. Je kunt denken aan bijvoorbeeld de doornenkroon, de gesel, de spijkers, het kruis zelf, maar ook aan de emmer voor de wijn, de rietstok en de spons en ook aan de lans waarmee de zijde van Christus werd doorboord.¹⁰

Wij weten niet precies waar die traditie is ontstaan dat het drinken van Jezus bij het martelen door zijn executeurs behoorde. Maar is waarschijnlijk reeds in de eerste helft van de middeleeuwen geweest. De man met de spons kreeg een naam: Stephaton en er werd beweerd dat hij Jood was, hoewel dat nergens in de bijbel staat. (Eerder valt op grond van de Lucastekst aan een Romein te denken.¹¹) Maar deze Stephaton kreeg een slechte naam. Hij werd in de middeleeuwen gezien als de laatste kwelgeest van Christus.¹² Hij wordt vaak afgebeeld samen met de soldaat die de speer stak in de zijde van Jezus, nadat hij gestorven was om te zien of hij werkelijk dood was.¹³ Die soldaat kreeg ook een naam: Longinus, waarschijnlijk vanwege zijn lange speer. Hoewel hun handelingen niet tegelijk plaatsvonden (Stephaton biedt immers de wijn aan vóór het sterven van Christus, Longinus steekt de speer in zijn zij, na het sterven) staan ze vaak samen afgebeeld onder het kruis, Stephaton vanaf het kruis gedacht aan de linkerzijde van Jezus, Longinus rechts. Zo zien we ze op de liturgie van vandaag op het schitterende Hoge Kruis van Muiredach in Monasterboice, Ierland.¹⁴ Stephaton werd regelmatig voorgesteld met een lichamelijk gebrek en als een verstokte zondaar gezien. Longinus stelde men zich voor als een Romeinse legionair die slechts zijn plicht deed en wellicht later tot bekering was gekomen. Die latere bekering van Longinus leek de middeleeuwers ook al in de Schriften voorzeggd. Beiden, Stephaton en Longinus vervullen zonder het zelf te beseffen de Schriften, immers er staat in de psalmen:

Ik hoopte op mededogen [...] die ik niet vond.
[...] Ze lesten mijn dorst met azijn.¹⁵

En bij de profeet Zacharia lezen we:

Ze zullen zich weer naar mij wenden, en over degene die ze hebben doorstoken,
zullen ze weeklagen als bij de rouw om een enig kind.¹⁶

Laten wij zo leven in deze tijd van Veertigdagen met het woord ‘Mij dorst’ in gedachten. Jezus is gekomen om de opbrengst van onze daden van gerechtigheid. Hardhandig is hij verwijderd uit de geschiedenis. Maar in zijn sterven toont Jezus ons Gods liefde die levenden

¹⁰ Bijv. dus: doornenkroon, gesel, geselkolom, spotmantel, dobbelstenen, de doek van Veronica, hamer, nijptang, emmer, rietstok, spons, spijkers, kruis, lans, maar ook: INRI, het spotbijschrift op het kruis en ladder. Eigenlijk op den duur alle voorwerpen die in het narratief van het lijden en sterven een rol spelen.

¹¹ Lucas 23,36.

¹² Jordan, William Chester. ‘The Last Tormentor of Christ: An Image of the Jew in Ancient and Medieval Exegesis, Art, and Drama’ in: *The Jewish Quarterly Review*, 78 (1/2), 1987.

¹³ Johannes 19,34.

¹⁴ Op de schacht van de Westzijde van het High Cross van Muiredach: van onderen naar boven de gevangenneming, de ontmoeting van Thomas met de opgestane Jezus en de uitzending van de apostelen en bovenin, boven het hoofd van Christus: Aäron, Mozes en Hur. Richardson, H., en J. Scarry, *An Introduction to Irish High Crosses*, Dublin 1990, 44-45.

¹⁵ Naar Psalm 69,22b.

¹⁶ Zacharia 12,10b.

en doden verbindt in één Godegeven perspectief. Daar kunnen wij mee leven, van dag tot dag in het licht van God.
Amen.

Uitzending en zegen

Wanneer jullie naar huis gaan, of waar dan ook heen, weet het gezegende mensen te zijn, immers deze bron gaat met ons mee, is niet aan plaats gebonden, blijft altijd stromen, waar wij ook gaan. Blijf delen uit die bron en je zult God zien.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allen.

Afbeelding voorzijde: High Cross van Muiredach, Monasterboice, 9^e of 10^e eeuw, Ierland (met bij het kruis Stephaton met zijn spons en Longinus met zijn speer).

